

II.

MAGYAR MŰSA

NYOMTATTATOTT PO'SONBAN
B Ö J T . E L Ő H A V Á R A

I 7 8 8.

A'

MÁSODIK JÓSEFNEK

Lerajzolása.

§ 1.

Az Ausztriai-Lotbaringiai Háznak rövid Hístóriája.

Az 1261-dik Esztendőben a' Móguntzia Választó Fejedelem, *Werner Falkenstájn* Rómába méne hogy a' Pápától az ő méltóságábann megerősítség. Az akkori veszedelmes és bátorság nélkül való idők miatt, fel a' Rhénus mellett egészen az Alpefig a' Habsburgi Gróf *Rudólf* késérte őtet, és onnan ísmét visszfa Móguntziáig. Ezen lovagi szolgálatot azután 12 esztendőkkel a' Német Tsáfzári koronával jutalmaztattam meg ezen haládatos Fő pap.

Német-Ország meg elégedett vala már a' külső Országai Királyokkal. *Werner* a' Vál. Fejedelmeket Frankfurtban öszszegyűjtötte, és X-dik Gergelly Pápa fenyegetőzött, hogy senkit a' Birodalomnak Tsáfzárjává ne

A

tő.

tégyenek hanem ha az választand magának. A' Tzollerni Grof *Ájtel Fridrik*, a' Brändenburgi háznak nagy Attya, ki azután Nürnbergi Burggróf leve, hathatóson ajánlá a' Habsburgi Grófot, és kérése helyet talált. *Rúdolf*, Strafszburg Várofsának akkori hadi fő Obestere, Tsászárnak választaték. *Ájtel Fridrik*, maga paripáz Basiliába, hogy a' választatott, ujj Tsászárnak ezen örvedetes hirt meg vigye. — Így az ő mostani hatalmát egygy Pápának, egygy Vál. Fejedelemnek, és egygy Tzollerni Grófnak köszönheti ez a' Ház! A' szerentse ennek részére állott.

Az Andégaviai Károly, kiöltotta a' Svábháznak két utolsó ágait, u. m. a' *Staufeni* és *Auftriai* ágából való *Konrádot* és *Fridriket*. *Rúdolf* az ő fiait a' Birodalomnak, éppen kiadni való Józsaigaibann, Örökség-bíró jussal fel ruháztatta. — *Albertet* tette az Auftriaiak, és *Rudolfot* a' Svábok' Igazgatójokká, a' hová tartozott meg az Álsátziai Landgrófság is.

Már a' Fejedelmeknek, az Auftriai Habsburgi ház igen hatalmasnak tertzett lenni, és egygymás Móguntziai Vál. Fejedelem *Estájn Gerbárd* a' *Nafzaui* Grófra hajtatta a' Választást. — *Áldolf-e'* vólt a' neve-maga is a' nyertt méltósággal Házának megerősítésére kívántt élni. De mivel a' Birodalomnak semmi örökbe adni való Józsaiga nem vala, azon igyekezik oktanul, hogy a' Rhenuson alá fizetni szokott vámnak magához való húzása által, mellyet a' Papfejedelmek birtak vala, a' maga jövedelmeit még egygy annyira nevelje. Ez annyit tett, mint a' Papságot elakarni nyomni; és *Albert Hertzegnek* a' *Rudólf* fijának ismét, ujj Partfogókat tertzett. Midön utóljara *Adolf*, *Ánglus* pénzzel eggy Józsaigot akar venni, mellyet egygy fajtalan Atya Szeretője kedvéért gyermekeitől elragadni gondolkodik, s

azon-

azonban az Albert pénze minden kézen szabadon forog, ez okból Adólf az öfzfegyűltt Fejedelmektől letéteik, és *Gelnhájm* mellett mind koronáját, mind életét elveszté, ez utólsót az ő ellenségének tulajdon keze által.

A' nagyra nyújtózásnak kívánsága repitette a' Nafzaut szerentsétlenségbe, melly azután Albertet is egygy Öttsének tulajdon törével verettette kerefsztül. A' Tsászar Tutora vala a' Svábházból való Jánosnak az ő Testvérenek Rudólfnak, a' Fijának. — Az Ifjú Hertzeg tütorság alatt vagyon, és kéri az Atya testvérét, hogy adja által nékie az ő Álsátziai örökségét, Sváborfzágot. és Helvétziát, leg alább a' Kyburgi Uraságot. A' Tsászar az Ifjúnak a' Hertzegi süveg helyet egygy virágból fűzött hozzorút téfzen fejére. Ezzel János magát kitsúfoltatottnak érzette lenni. Némelly megkedvetlenitetett nemes emberek, még jobban megkeseritik — „ hogy nékie, ki olly szép Tertományoknak törvényes Ura, nem vólna szükség az udvari leves után nyalakodni. “ — Albertnek megölettetése meghatározódik, és a' szándékot egy kedvező történet elcsúti. Midön a' Tsászar a' Rév hidjára bészáll, hogy a' Felsőgéhez mennyen Königsfeldbe, előre által eveznek az öfzfze esküttek a' folyó-vizenn. Albertet víszik elébb által a' vizenn, kit azután vala a' késérő Sereg követendő. A' gyilkosok reá rohannak, és a' Tsászar egygy Leánynak karjai között betsátja-ki Lelkét, ki a' Haldoklónak fejét az ölébenn tartya vala.

A' Német Tsászari korona más Házakba megyen által, és nevezetesen a' Lützelburgi Házba, az Austria Fejedelmeknek pedig a' szabadságért élő 's haló Helvéttákkal kell hadakozniak. Az alatt, hogy az Alpes' tövébenn lévő birtokokat és majd az ő Törsökházokat is elvesztették, a' Tyróli Grófságnak birására jutottanak.

Mind azon által ugy tetfzett, hogy a' szerentse egygy ideig elfelejtkezett a' Habsburgi Háziól, mig egyfzer vizsontag reája mosollyodott. *Albert* a' IV. *Albertnek* Fija, egygy ezftendőben három koronákat nyert, u. m. Tseh-Országit, a' mellyhez tartoztanak Sléfia és Morva-Ország, a' Magyar és Német-Országi koronákat. *Albert* ki mint Tsásfár másodiknak mondattatik, ki *Sigmondnak* veje vala, és az Ipja annyira vitte a' dólgot a' két első Országok' Főrendjeimél halála előtt egygy kevéssel, hogy azok ötet Királyoknak bévették. A' Német Fejedelmek pedig az ő derék tulajdonságaiért önként választották ötet. Valójában olyan Fő-Úr vala is ő, kinek minden ő Jobbágyai nagy reménységgel valának ő felölle. Ha tovább élhetett volna, későbbben vettek volna meg a' Törökök *Kostántzinápolyt*. De a' szép virágok, leg hamarébb elfoztak enyészni. A' Török ellen küldött Seregben, egy támadás lévén, a' Tsásfárnak életét magával elragadta. Azonban az ő rövid uralkodása nem volt minden gyümöls nélkül való Német-Országra nézve. Mert *Albert* vetette meg Német-Ország' békeféségének fundamentomát, és ő osztotta Kerületekre.

III-dik *Fridrik*, az ő Attyafija választatik Tsásfárnak ő utánna. Az ő uralkodása minden német Tsásfárokénál leg hoszszabb, és leg nevezetesebb; de inkább az ő idejében esett találmányok által. Talám akkor meg tarthatta volna a' maga Haza mellett Magyar és Tseh-Országokat; de az ő puhasága és alafzékonysága olly veszedelembé viszi ötet, hogy majd minden Örökös országit elveszti A' Bétsiektől tsak 3 ezer forintot sem tud felvenni költsön, azoktól a' maga udvarában megszállattatik, és szinte elvész éhen. De az ő uralkodása alatt taláztatik-fel a' Könyvnyomatásnak Mestersége,

Kon-

Konstánczinápolly. Ostrommal megvétetetik, a' Postái állapotnak fundamentoma megvétetetik, egygyik után más Universitas állittatik, a' régi Tudományok a' porból fel-emeltetnek, és a' belső békeféségnek fenntartására a' Sváborzagi frigy köttetetik — ezek mellett, ő alatta vet-tettetett meg a' következő Század' nagy vizfontagsá-gainak fundamentoma.

Maximilián az ő Fija látá a' hajnalnak felhafadtár. Ő a' mesterségeknek nagy barátja vala, kivált a' mu-fikát annyira szerette, hogy annak találmányait, a' maga musikai találmányaival is bővítette légyen — sze-rette a' Tudományokat, és a' lovagi gyakorlást, a' hadi Mesterségnek mivóltát jobb rendbe szedte, a' Regemen-tekre 's Kompániákra való osztás által, még is minden hadakozásaibann egyebet nem nyertt, hanem szerentsét-lenséget és vesztést. Annál szerentséfebb volt a' Házas-ságban. A' Burgundiai *Máriával Bátor Károlynak* egygyetlen egygy Leányával való egybe kelése által, a' Német Tengerről fogva az Alpesig terjedő szép Tar-tományoknak örökösévé lett. A' Fiját pedig *Filipet* a' Spanyol-Országai *Joannával* házасítottá-öfzfze, úgy hogy az ő maradéki a' napkeleti és napnyúgoti Indiáknak lettenek Uraivá. Így a' II. Maximilian fundálója az Ausztriai háznak!

Az ő unokája V. *Károly* majd határtalan Ura lett volna a' Német Birodalomnak, ha a' Plánját ezer Monárkhának egy Vál. Fejedelem semmivé nem tette volna, kinek életében az ő Orzágaibann soha a' nap le nem méne! Hányszor bánhatta azt meg a' Tsászar, hogy ő a' Testvérét ajánlotta utánna következőnek.

Az I. *Ferdinánddal* két ágra szakad a' Habsburgi Ház, u. m. az Ausztriai és Spanyol ágakra. Amannál marad a' Német Korona, és azzal a' Magyar és Tsch-

koronák egygyesülnek. Mert Ferdinánd elvész *Márián* és midőn ennek Testvére, *Lajos*, a' Mohácsi harczban marad, némelly Nagyságoktól Királynak választatik, és *Zápolya János*nak halála után valóságos Királya lész az Országban. — Az ő békeférszeretete, a' mellynek köszönhetjük a' *Papsávi* szövetséget és az *Augustai békeférséget*, még nagyobb mértékben szállott az ő fíjára a' *II-dik Maximiliánra*, a' maga idejében legbékeférséges-rűdőbb Fejedtemre. A' Protestánsoknak kigyomláztatások, kiknek ő a' maga Országában Vallásoknak gyakorlását megengedte, elég dőlget adott az ő utánna következett *Ferdinánd*' búzgólkodásának. De Maximilián ezen *Jósefje* a' maga századjának, leg nagyobb bünnök tartotta, a' lelki esméreten kívánni Uralkodni. Ő mind a' két szin alatt kívánta a' Pápai udvartól az Uravatorájának kiszolgáltatását, és a' Papok' házasságok-meg-engedését. De az *V-dik Pius* mezfíze lévén a' *VI-dik Pius*nak tsendes és szelíd lelkétől, fenyegette a' Tsáfszár, hogy letész, és Birodalmából számkiveti. Az ő Hertzegcinek is meleg szívtű Baráttok vólt Maximilián, és egéfsz örömmel olvasa az ember azokat a' szíves és barátságos Leveleket, a' mellyeket irt ő a' Wirtembergi *Krisztof* Hertzegnek. Mérgeződik és boszszankodik az ember, az ő idejebéli orvosi Tudományban való tudatlanságra, midőn az ő Halálának Historiáját olvassa. Egy vénaszfzony, a' kire mérészlette magát bizni a' Tsáfszár, hogy őtet a' Vizkorságnak egygy neméből kigyogyítsa, meg fosztotta Német-Országot ezen ő ekéségéről az ő esztendeinek virágjában. — —

Leg elébb a' jelenvaló Század bizonyította azt meg, leg elébb e' győzött-meg abban mindeneket az ő elölt fél Századja után, hogy a' Tolerántzia, a' Kereskedésben és kiki szorgalmatósága' gyümöltseinek eladá-

sában való szabadság az Uralkodóknak valóságos aranykútfejei. Eddig a' több-tsinálásban és a' Böltsétségnek kövében keresték. A' II-dik Rudólf is a' II-dik Maximilián üres Széktöltője, vagy utánna következője, arra fordította minden igyekezetét, hogy ezt a' követ megtalálja. De mennél több aranyot akárt tsinálni, annál kevesébbel birt; úgy, hogy a' maga Égvisgálóit is alig tudta kifizetni. A' *Spiritus Rector* mellett töltötte idejét, és fokkal jobban búsult azonn, hogy egygy vén Crofzlánnya meg döglött, mint sem Magyar-Országának tövel hegygyel álló allapottyán. Innen a' Förendektől koronájától meg fosztatott vólna, ha a' halál ezen gyalázat elől félre nem tette vólna. Az a' *Felségi Levél*, melyet a' Tseheknek adott, leg jobb, minden tseleketei között.

Az ő atánna-következő 's egyfzersmind Öttse alatt *Mátyás* alatt — Rudólf maga meg nem házasodott, mivel neki *Tycho de Brahe* azt jövendölte vala, hogy halála, fija által következőnek! — kezdett az a' tűz, melly Német-Országot 30 esztendeig emészttette, a' hamú alól kipislogni. A' Spanyolok, kiknek eleinten *Mátyás Baráttyok* nem vala, utoljára egészfz udvarával igazgattak a' Tsáfzárt, az ő Testvére *Fiját Ferdinánd Fö-Hertzeget* fija-hellyett fogadrattá, és az *Szövetségsek* ellen mind inkább inkább gerjedtenek a' langok.

A' *II. Ferdinándot* a' Jésuiták nevelték Ingolftádban és Olasz Országban, az ő Tudományokban egészfzen megerősítették. Az ő idejétől fogva, egészfzen mostanáig, örökké titkos Tanáts-Urak vóltak a' Bétsi gyóntató Papok, és a' lelki esméretet, a' hadat, és Ország bajait igazgatták. Az okosságot és erőfz álhataratóságot ugyan nem lehet Ferdinándtól ragadni. Uralkodásának kezdetében kevés Városfoktól tak az ő hatalmábann. Olly

vezedelembenn vala Bétsbenn a' maga Udvarábann, minden Turn Grófnak vezérlése alatt a' Tfehek már házába bérontottak, hogy tsak kevés hijja vala hogy el nem fogattatek. Azután pedig 10 ezrtendővel a' hatalomnak olly magos tetején szemlélé magát állani, hogy bátorságosnak ítélte légyen azt merézfelni, hogy amaz esméretes *Viszfszaadó Parantsolat* (Restitutionis Edictum) által minden Proteftansoktól az ő Ekkléfiái Jófzágaikat ifmét elvétetni parantsolja. De éppen ez, és egygy északi Király, ki 10 ezer néppel Pomerániába kikötött, diribról darabra törték Ferdinándnak és Spanyol-Országának Projektumait, és ezen Tsáfzár ki Német-Országban határtalan hatalmu Úr kívána lenni, a' *Vestfaliai békeféség* által adá ennek az ő mostani erejét és állapotját, melly az ő Fija, III. Ferdinánd alatt kötteték.

A' közelebb múltt Századnak fél-részébenn uralkodott *Leóbold*, kinek örökös hadakozása vala a' Törökkel és Frantziával. Most nyertt, majd vesztett, és általa az ő Házának hatalma se nem nőtt, se nem apadt. A' vólrt a' szerentséje, hogy jo Generáljai vóltnak, kik a' Svétziai hadoskolábann tanúltnak. Innen esett az, hogy a' Lipsiánal Lützennél és Jankóvitznái viselt hartzok hasznára vóltnak, és a' Sz. Gotthardi és Saspachi ütközeteket el nem vesztette, noha sem hadi népe, sem kintse 's jövedelme ollyan rendbe szedve nem vala, mint a' millyenbe helyhezette vala XIV. Lajos a' magájéit. Mert azomban, hogy Boroszlóban a' Jésuitáknak fejedelmi házakat építetett, pénz nem jutott, hogy a' Török ellen való hadakozást hasznoson folytathatta vólna. És a' Badeñi Lajosnak, a' Morva mellett vett gyezedelem által nyert hasznai, mind füstbe mentenek, mivel Jófesnek Római Királyjá való koronáztatását is alig tudták a' pénzzel béérni.

Ural-

Uralkodásának leg utolsó esztendejében remény-
sége vala Leópóldnak, hogy a' Habsburgi Háznak ki-
oltatott Spanyol Törökét, az ő Házának egygyik ágá-
ban ujra kivirágozni fogja látni. A' Hochstadtnál nyert
győzedelem, melly leg-utolsó volt az ő életében, úgy
tetfzett, hogy erősítette ezt a' reménységet — ez azután
a' Ramillics Turin és Malplaguet mellett következtek,
nagyobbra emelék azt. De a' Kumersheim és Denain-
nál esett ütközetek, Tallárdsnak Bolingbrokesnek Politi-
kájok, kivált képpen pedig az ő utánna következőjének
ideje előtt való halála a' Spanyol thronusra kitsináltt út
el-bontották.

Az I. *József* csak hat esztendeig uralkodott. De
ezen rövid idő valóságos Uralkodónak mutatta őtet, ki
nem engedte, mint az Atyja, hogy a' Jézuitáktól orrá-
nál fogva hordoztassék. Slésiábann a' XII. Károlynak
kérésére a' Protestánsoknak sok Templomokat visszaadott.
Hogy többet tselekedhessék, gátot vetett, a' minden fe-
lé vifeltt hádokozás. Erőszakos vólté halála, világofság-
ra fogja hozni ezen Gavallérnak simillai leveles Tárja,
mellyre a' Közönségnek nagy figyelemetefése fog vo-
nattatni Ha tovább élhetett volna, a' *Burboniai* helyet,
egygy *Austriai*, vagy *Habsburgi frigy* köttetretett volna.

Hellyébe következett az Ötse VI. *Károly* Tsá-
szár. Európa meg ijjedett, hogy az V-dik Károlynak
birtokait egygy Fő alatt vizontag egygyesítve fogja lát-
ni, és a' közönséges Monárkiáról való régi Projektum
ismét meg ujittatik. Az *Andégaviai Filep* elfoglalta a'
Spanyol királyi Széket, és Károlynak, Neápollynak,
Siciliának és Belgiumnak elfoglalásán kellett munkál-
kodnia. Mind a' két elsőt ismét elveszti, hogy egygy
Saxoniai Hertzegét a' Lengyel Királyszékbe ültethessén.
Sőt Magyar Országnek egygy része által meg vásárolja a'

Mufzka Udvarnak barátságát, hogy a' Törököknek azon kárt meg térítse, a' mellyeket Grof-Müniknek vakmerő és vérengző reá-ütéseik által vallottanak.

Májd egéfsz utolsó fél-részze a' Károly uralkodásának tsak azokkal ment-végbe, a' mellyek az ő Házának követzendő Maradékjaibann leendő megerősítésére tzeosztanak. Mind azok a' Trakták, a' mellyek akkor köttetettek tsak az Auszriai Következés (Sanctio pragmatica) körül forogtanak, mint valamelly Angyal körül. De a' mi annak erőt adhatott volna, — a' jó rendbe szedett hadi Sereg, és a' töltt Kintstárház vóltanak.

Azonban nagy örömeire vagyon Károlynak az ő nagyobbik Leányát *Mária Therésiát* egygy Férjfi Párral, kit Mária szeretett és megérdemlett, öfzszekelve, látni.

Az Alsátziai Gróf, *Gerbárd* Kinek elei Hiltrúd által a' Habsburgi Grofságnak örökölsei lettenek, VI. Henrik Tsászár által emeltetett vala a' Lotharingiai Hertzegségre. Ettől származnak a' több Hertzegek 's azok között *Ferentz* is, a' ki Mária Therésiát párul vette, és mint egygy ezer efsztendők múlva, így egygyesültenek ezen régen elszakadott két ágak ismét Bétsbenn, Károly meg hala! Helyébe következett a' Leánya, ki a' Thronust férjével megöfszrotta.

Az előtt nem sokkal egygy más Fejedelem *Fridrik Wilhelm* is meg hala, ki a' maga helyébe következettnek éppen azt hagyá, a' mit Károlynak kell vala az ő Thérésiajának hagyni. Az ujj Burkus Király, ki eddig, mint a' Koronának jövendőbéli Ura tsak filofáltt, és Német 's Frantzia Országoknak böltseivel levelezett, a' penna helyébe fegyvert fog, meghódolja, és a' Békefégnak három tzikellyei által elnyeri a' Sléfiái Herrzogséget.

§ 2.

Józsefnek születése és neveltetése.

Szinte azon pillanatbann szűlé Thérésia az ő első fiját, a' mellybe II. Fridrik vette a' győzedelmer az Auszriai fegyverekenn. Ugy látszék hogy az Ég ezen szűlerésenn való öröm által akarta a' Fő-Háznak a' Molvitzii veszedelemből vett sebét enyhíteni. Józsefnek születése valóban fel is ért Mária Theresia' minden Országainak elvészésével, és a' hartzról való roszsz hireknek vételekor annak érzésével: vigasztalá magát, hogy egygy boldog szűlörnek szerentsés Anynya.

Egygy ilyen Embernek Hiftóriájábann, ki az ő rendelései és tselekedetei által a' Világnak figyelmeteségét magára vonja, semmi fins nevezetesebb, mint az ő neveltetésenek hiftóriája. Az magyarázza azt meg hogy miképpen lett az, hogy ő olyan nagy emberré lett, a' mitsodás. Ha az ember egygy felől Thérésianak a' buzgokodásra való hajlandóságát meggondolja, és más felől József lelkének lántzolatlan szabadságát megfontolja, ki a' Vallását szereti: úgy mindazonáltal, hogy annak valóságát nem a' külsőkbenn helyhezteri — ha az ember gondolóra véfzi, melly igen igyekezett azon az Anynya, hogy a' Fija ez ő hitbéli értelme és tudományja szerént neveltesék, és hogy ez a' Papok által bizonyoson is meg esett — ha az ember eszébe véfzi, hogy Ferentz hadakozó ember nem vóltt, és József a' Kotonát mindennél inkább szereti; ide is, amoda is tekint, hogy feltalálja azt a' Férjfiút, a' ki Józsefnek szivét formálta és — sohol reá nem talál! Ezen lyukat hát jövendőben, a' Tsászár neveltetésének hiftóriájából lehet beföldani, a' mikor kibizonyosodik, hogy leg inkább kit szeretett a' Tsászár Ifjúságábann, és mitsoda könyveket olvasott. Azonban talám egygy részét ezen titkos Kérdésnek é következendő megjegyzések által meg lehet magyarázni,

Elsőben, azt tanítja majd minden örökös Fejedelmeknek historiája, hogy az a kényszerítés, a melyben tartattatnak, az ő Atyjaikkal majd mindenkor ellenkezőkké formálja őket. *Fridrik Wilhelm* lábaival tapodta meg az Országos parókákat noha az Atyja az I. *Fridrik*, soha sem érezte magát nagyobbak, mint mikor az ő hitvány természetét egygy ifzonyú nagy parókával befedezhette, és Udvarának minden fényességétől környülvétettétvén, ditsőséges pompát tarthatott. *Fridrik Wilhelm* alatt a Tudomány gyalázatjára vala az embernek, a Tudóst alá való Tudákosnak nevezték és a taktusra mozduló lépésbenn tartották a leg-nagyobb mesterséget. Az alatt hogy a Király, a maga Szigetjében a Generálokkal ujságokat olvasa — csak ennek az egygy írás nemének olvasását tudta eltűrni! — A korona jövendőbeli Ura Rheinsbergben az ujj és régi Böltséket tanulta. Landgrof *Fridrik Kaszszel* csak a Frantzia nyelvet szereti, és a Fija *Wilhelm*, alig ül a fejedelmi Székbe, s már csak a Nemét Músákat látja az ember körülötte feregelni. — Így *Jósef* is annál inkább igyekezte magát a lántzokból ki öldözni, mennél jobban kívánta édes Anyja azokba keríteni.

A második megjegyzésünk ebből áll. Mindjárt még böltsőjében mint meg anynyi menydörgések ugy zengettenek a kis Hertzeg körül a Nagy *Frideriknek* tselekedetei. Az ő életének azon esztendeji, a melyben szokott a lélek ki fejtegetődni, azokba az időkbe estenek, a mikor a Prágánál és Lészánál esett verekedéseknek hírei Zengedeztek. *Fridrik* töltötte meg hát talám *Jósefnek* lelkét az ő tselekedeteire kinyíltt szemmel való vigyázással. *Jósefnek* természettel nagyra emelkedő lelke óhajtotta, hogy valaha olyan nagy légyen, mint *Fridrik*, és az ő értelme jóvafolta néki, hogy azokat az

esz-

efzközöket nyomonn kövefse, a' mellyek által Fridrik egészsz Európát bámúlásba ejtetre. Jósef úgy találta, hogy a' hadi Tudományban és fenyitékben, a' megvilágosodásban, mellyet Fridrik derített fel, a' Tolerántziában, mellyel minden egyenlő jusfal él a' Burkus-Korona alatt, ha külömben jó hazafi, és a' fejedelmi jövedelmeknek azon lábra való allításában állanak azok, a' mellyre állította Fridrik a' maga Birodalmában. Igy hágott Jósef egygy graditsról, más gráditsra feljebb feljebb, mind addig, mig arra a' tellyes világoságú tetőre érkezett, mellyen fényeskednek az Auréliusok, Henrikek, és Fridrikek. Mert a' Győző mindenkor tanítja a' meggyőzettetett. Fridrik Wilhelm, a' nagy Valasztó Fejedelem, megveri a' Sveziaiakat Therbellinnél, kik nem sokkal az előtt a' hadi Mesterségben Német-Ország' Tanítói vóltanak, és Brandenburgot és Spandaut erőszakkal elvették vala, és I. Péter megveri Pultawánál XII. Károlyt, ki az előtt 10 ezer Svékufokkal, reá mertt 50 ezer Muszkára ütni.

Mindazonáltal bizzuk az időre ezen titkos Kérdésnek megfejtését: *Mimódonn lett Jósef az, a' mitsoda?* — Elég az, hogy az ő, a' kinek mutatja magát lenni az egészsz Európának! — és lássuk mint lepetteki a' Világ' piatszára.

§ 3.

Jósef Római Német Királly és Tsászárr léssen.

Midőn Mária Thérésia kezéhez vette az ő Atyjáról maradott Örökséget, nagyon rajta vóltak az ő Ellenségei, hogy a' Német Tsászári koronát más Házba vigyék által. Az ő állhatatos bátor szive gyözedelmeskedett, és gyönyörködve nézte a' német Tsászári Páltzát az ő Férjének kezeibenn.

Azután 20 ezrtendőekkel minden Német Fejedelmek egygybegyűltenek Jósefnek Választására, és a' Burkus Fridrik mozdította azt elő kiváltképpen. A' Hubertsburgi békeség által elvégeztetett két ezrtendei háború után való ezrtendőbenn, Jósef Római Királyja lett: Maga az Attya kísérte a' Fiját Frankfurtba, és ekkor látá magát Jósef leg' először a' Német Nemzettől imádatni, melly azután olly sokszor felemelte szavát az ő ditséretére.

Majd tsak hamar egézfízen által adá Ferentz' a' maga halála által az ujj Királynak az ő Székét és Thérésia meg ofztá az ő örökös országait Jóseffel úgy mindazonáltal, hogy főképpen tsak a' hadi dolgokat biztarcá, és a' más rendbéli ország' ügyeibe való befolyását továbbra halasztotta.

§ 4.

Jósefnek Magyar, Olasz - Országokban, Slésiában, Tseb, Frantzia, Múszka-Országban és a' két Belgiumban való útazása.

Magok mondják az Austriai Irók — és az meg egygyez Thérésianak tulajdonságával, — hogy Thérésia az ő Országainak kormányját semmi szél által nem engedte kezeiből kikapattatni. Jósefnek Anyja mindenkor rapasztalta azt, hogy az ő Fijának fundamentomos értelme, fundamentomi, elmebéli tartása nem egygyezne-meg az Övével. Innen nem tselekedhetett mindenkor a' szeréint Jósef, a' mint maga akart volna. Sőt gyakorta olyan rendeléseket kéntelenitetett tellyes bosszúsággal szemlélni, mellyek egyenesen az ő Systemája, vagy elintézett szándéka ellen mentenek. Úgy hogy azt mondják, hogy Jósef annak, a' mit akart kéntelen volt ellent mondani, hogy a' maga feltett tzeljához napról napra közelebb lépegesen. Elég az hogy Jósef azt az időt, mig magának egyedül kellett az igazgatásnak gyeplojit tartani, mind útazásokban töltötte-el.

Semmi sem tanítja jobban a' Fejedelmet, mint az útazás. Ha bérja a' maga Országait; ezer dolgokat fedez fel, a' mellyek ő előtte mind homálybann maradtanak volna. és fok szükségeknek eleit veheti. Ha idegen Országokba mégyen ott meglátja, hogy mitsoda hibákat kell eltávoztatni, és mitsoda Jókat kell haszonra fordítani.

Bizonyjára ezen felséges rzéjái vóltanak Jófesnek! Megtetszik ez, rész szerént az ő útazásának neméből, rész szerént abból, a' mire fordította leg-inkább az útazásaibann szemeit.

Jófes minden pompa nélkül útaz. A' mi Plánétánnak leg első Fejedelme tsak egygy féle köntösben bujdosfik, kevés késérői vagynak, gyakran azt is egézfzen elhagyja, hogy mindent ánnál jobban szemlélhessen, a' földön fekszik és hál, a' Tsászári Méltóságot elrekeszti magától, hogy mint Gróf, annal szabadabb lehessen.

A' hol vagyon, mint I. Péter, semmi fényes Innepet nem vár, meg tiltja a' ragyogó pompákat, mellyeknek tündöklése a' dolgoknak valóságos ábrázatját kárpittal behúzza, és anynyival inkább megjegyyezgeti a' körüllette lévő dolgokat, mennél kevésbé vetettetik magáézfze másoktól.

Leg első útját Magyar-Országba tette. Ez az Ország Európának leg-termékenyebb Orzága. De a' Törökkel viselt hadakozások, az üldözésnek tudatlan kívánsága a' kereskedésnek öfszefszorittatása, és a' birtokba ki adni szokott Jófzágokról való rözfsz Rend (Systema feudale) tartás, ezen szép földet lakosaitól rész szerént meg-fosztották, rész szerént terméseit igen tsekélly árra szorították, és ez által, a' szorgalmatofságnak minden ágai lemettztettek. A' földes Uraság semmi határt nem esmér, és a' föld' népe Rabszólga. Innen vagyon amaz

Infántzia, a' mellyben bizony fok uraságokra nézve az igazságnal több nintsán.

Könyörülő Tsászárr!

Négy nap az Úrdolgájé, az ötödikenn halászni kell a' 6-dikonn vadászni az uraságal, a' hetedik az Istené: ítéld meg könyörülő Tsászárr, hogy miképpen fizethetem én meg az adót és portziót.

Valóbann fokot látott Jósef ez utjábann ollyakat, a' mellyeknek eltöröltetését magábann meghatározta. Jósef tsak ugyan Igaz léssen, nem fogja ő elfelejteni, hogy a' vitéz Magyarok tartották meg az ő Anynyanak fejénn a' koronát, és innen ez az ő szándéka, hogy a' föld népének bóldogságát a' földes Uraknak szabadságaikkal meg egygyeztse, a' földet a' motsároknak és Réteknak kiszárasztásával egészségesebbé tegye, a' pusztá tartományokat meg népesítse, és a' természet javainak arrát azoknak valóságos érdemekre felemelje.

Máfodik utazásábann Olasz-Országot látogattameg. Ez az Ország régentén igen meg aláztatott állapotbann látta vala a' Tsászárokat — sőt gyalog mint egygy penitentzia tartót — két Századtól fogva pedig egygyet sem látott — hanem tsak a' maga Pápáit.

Most Jósef megjelenik, nem egygy Imperatornak ditsőségebeun, a' mellybenn várta volna talám Olasz-Ország. De az ő tiszteletes pompája többet tett, mint ha valamelly diadalmi szekérbe vitettetett volna bé Rómába, és úgy látá, hogy Olasz-Országot fokkal kézzében találta kívánságának tellyesítésére, mint sem az ő Elei találhatták volna fok ezer Népnak homlokánn. Olly Jóltevő a' Filosofia, melly a' Nemzetnek lelkébenn munkálkodik! A' mit a' Világnak egészsz hadi ereje végbe nem vihetett volna, végbe viszi az idő és a' tovább tovább terjedő világosság! Éppen akkor vala egygy Pápa

vá-

választatandó mikor József Rómába vala. József meglátogatá a' Pápát választó Kamarát, (Conclave,) a' mellynek ajtaját hajdanábann talám egygy egézfz tábor sem nyithatta volna meg. A' Kárdinálisok szerentséltetik Józsefet, mint az Anyaszentegyháznak Védelmeszöjét, és József ajánlja nekik, hogy minden személly valogatás nélkül, bal vélekedés nélkül azt választanak, a' ki méltó és alkalmas volna a' Vallásnak jussait és méltóságát megörizni. — Józsefnek kívánsága betelleyesedett *Gangennelinek* választásábann.

Neapollynak Parmának, és Túrinnak vala az a' szerentséjek, hogy Német Országának Tsáfszárját az ő kérésük között lássák; főképpen pedig az Ötstse *Leopold*, nagy örömet érzett szívébenn, hogy az ő jó országi gazdasága, Józsefnek helybenn hagyása által megdítsértetett. Májlánd, és más Auszriai korona alá tartozó Olasz Városok is a' mellyekkel eddig Bétsbenn nem sokat gondoltak vala érzették az ő Fejedelmek' jelenlétének hasznait, kinek az ő kéréseiket, most magok személly szerént benyújthatták.

Még egygy nagyobb dolog történt ebben az esztendőben. József és Fridrik Nájsznál Slésiában öfzsze mentenek!

Midőn IV Filep XIV-dik Lajossal az ő Orzágaiknak határaikbann öfzsze kerültek, a' Spanyol Kiráally Szorgalmatoson keresé a' Frantziának udvari Serege között azt a' Férjfiút, a' melly neki tulajdon szája vallása szerént sok álmatlan ejszakákat okozott, és reá talála Turrenére! Azonkívül hogy nem Filep, bizony József is kívánva kíváná annak a' Hérónak színét, a' ki sok ezerből álló sereget, mint egygy ember olly hirtelen végig nézett, kinek szemei örökké ott találtak a' dolog' kimenetelét el düjtő reá-üresnek pontját, a' hol

kellett keresni, ki az ő Táborának mozdtulását, mint Franklin a' Menykövet, oda hastotta, a' hová akarta, — és a' ki az ő édes Nagy Anynyanak fok nyughatatlan órákat okozott. — De Fridrik is örvendett hogy azt a' Fejedelmet láthatja, a' kinek hajnala olly szépen és olly jótévöleg kezd vala felháfadni, hogy az ő Országainak a' feljövö Napot hirül adja — és tisztelettel tellyes tekintetekkel szemlélte Lascyt és Laudont — amaszt, mint a' ki nyelbe ütötte az Auszriai hadi valóságot, és ezt, mint a' ki tselekedetei által femmivé tette a' Királynak fok feltételeit, tölle egygy Várat, mellynek megvétele hólnapokig való ostromlásbann állott, egygy éjszaka bátorsággal elvett, és Kunersdorfnál egygy jól kiválasztatott reá-ütésnek ideje által, kezeiböl a' gyözedelmet ki-ragadta. — Oh vajha a' Fejedelmek, kik egygy-máft nagyra betsüllik, mint Filep és Rikhárd, Károly és Ferentz, Péter és Károly, a' helyet, hogy egygy-más erejét próbálgassák, az ő Tálentomaikat egygyesültt erővel az embereknek hóldogítáfsokra forditanák!

Az 1771—1772-dik éftendöbéli rofsz természetn nagyra nevelte a' Gabonáknak árrát. De a' fösvenység, 's több kívánásnak lelke még feljebb vitték. Némelly Gabona tsürben fok ezer köblönként heverték egygy rakáson a' Gabonák. Az usorás eltitkolta, vagy eladni nem akarta, hogy az árra még is feljebb hágván, az emberi nyomorúságonn annál többet nyerhesen. — A' Tsehek is érzették a' közönséges dragásagot, és Jósef is érzette az ő Tsehei miatt Bétsbenn. Siet segítségkre menni, megjelenik mint egy örzö Isten a' maga népe közört, a' Nemességnek és Klastromoknak bézártt Gabona tsüreiket felnyittatja; meg-parantsolja, hogy annak a' jövendöbéli terméshöl lejendö vízfsza térítése alatt a' föld' népének ki-osztogassák; bizonyos árrát
szab.

szabja a' Gabonáknak, sok familiákat kiragad a' nyomorgató szükségből. Némelly Józszágbírók és Tisztek Jósefnek a' Hazát segítő buzgóságát atkozták, de ellenben ezerek áldották. Magok a' Prágai Sidók is taposztalák ez alkalmatossággal mi légyen az emberi szeretet, és imádkoztak a' Tsáfszárért.

Frantzia-Ország — a' melly földnek kézmivei, mesterségei erősségei és igazgatásának módja, annyi matériát adnak a' szemlélődésre, és a' mellyet még Német-Ország némelly oldaláról rész szerént a' bal iréletek' miatt nem igen esmér vala; még nem látogattatott vala meg Jóseftől — De most az ő Húgának szeretetérol is vonattatván, ezen Országba méne Jósef. A' Frantzia annál inkább tsudálá ötet, a' mennél kevésbé mutatá magát Tsáfszárnak lenni, és a' világon ezen leg udvarifabb Nemzettség érzette, hogy Jóseftől az emberséges nyáj-jafságban és lebotsátkozásbann meggygőzöttetett. — Páris eddig tsak azokat, a' Német Fejedelmeket szokta vala látni, kik az énekes komédiába nyargalnak és a' rántzólo Afzszony-személlyeknek érzényeket oda hajgálják, a' mellyeket a' szegény Német szántó-vető tulajdon vérejtékjeivel töltött meg. Most tsak elbámúl a' módiknak és pompáknak ezen Anya-vároösa, hogy olyan Tsáfszárnt lát Párisbann, a' ki azért mentt oda, hogy a' helyett, hogy magát múlafsa és gyönyörködtefse, tanuljon, ki kevesebb pompát mutatata, mint egygy nemes Ifjú, kinek az ő Anyjáról úti költséguil adatattott pénz, kisír az érzényjéből; és örömeftebb látogatta meg Buffont és Epcet, mint a' Tuillériát. A' Brest' és Toulon' Kiköörö helyyet, Nantes, Bordeaux, Bajonne, Marseille inkább szívták magokhoz Jósefet, mint a' múlató kerteknek és Házaknak leg-gyönyörűfégeftebb fekvései.

Azonban a' Tsáfzár a' Nemzettségnek mulattságait is kívánta meg-tanúlni. A' Szeretre méltó Királynénak oldala mellett meg jelenék az Ifigénia Komédia-házbanu. A' Nép az ő meglátásánn, véghetetlen tapasztolásra indúla, és a' Tsáfzárnak szemeiből az örömkönyveket nyomott-ki, mellyek ortzáján alá-hömpölygötte- nek? Pezai, egygy jeles Póéta, a' maga és minden más Nézőknek ezen hathatos változásonn való érzékénységét azon helyen ezen igaz és nagy gondolatbann fejezé-ki:

Ha egygy Fejedelem olly bóldoggá tehet,
Hogy a' Népe tellyes szivéből neveteth

Ugy e' tsudalatós fő Úr, nem más lehet,
Hanem, kinek szeme könyvet tsepegeteth.

Ezen útjábann Jósef a' Spanyol határon is belől jól bé-mentt vala a' déli napnyugoti rész felé. A' következendő útja megszűze béhatott észak felé Miholovv felé, a' hol várta a' Nagy Katalin, Moska és Pétervára felé. Noha nekünk nem szándékunk, hogy Jósefnek az ő pólgári rzéljaiba bérontsunk; mindazonáltal igaznak látszik az, hogy itt körtetett az a' tsemó, a' melly most Muszka-Országot és Auszriát olly erőssen öszszekaptsolja.

A' leg utolsó utazása Jósefnek Belgiumba vala igazítva. Az ő Országainak ezen részét még nem látta vala a' Tsáfzár, és így ánnál szemesebbenn megvisgálta annak állapotját. A, Belgák — már nem olly vakmerő Jobbágyok, mint mikor Maximiliánt elfogták volt — örvendettek, hogy az ő Uralkodójokat színről színre tisztelherik, és anynyival inkább, minthogy az ő crán- tok valo szörgalmatofságát és hűségekbenn való bizodal- mást látják vala. Ennek bizonyága volt, Jósefnek a' Namuri Tisztviselőkhöz tartott beszéde. Jósefnek füleibe hatott, hogy ott némelly Bírák az igazságnak kiszólgáf-

tásábann restefek vólnának. Parantsola annokokáért, hogy azok jelenjenek meg elátte, és ezen arany-szókat mondá nékiek: A' Kegyelmetek' laszúságok, a' mellyel húzzák balafszják az ügyeknek elvégzését, károokra vagy az én Jobbágyaimnak! Légyenek tselekedőbbek, szorgalmasabbak és munkásabbak! ez a' Kegyelmetek' tiszt-jek! Az én kötelességem az, hogy kegyelmeteket veahaj-tsam, a' magok' tartozásfoknak bétellyesítésére!

Eppen itt, egygy Strását akartak a' szálláfa' elci-be állítani. Jósef vizfszaküldé ezen szókkal: Az én Strásáim, az én Jobbágyaim, az ő szveretetekenn nyugszik az én bátorságom. — egészfszen egygy lelke vagy az amaz derék Würtembergi Herzeggel, a' Szakállas Eberhárddal, ki egygy más Fejedelemnek azzal kérkedett, mint az ő Országának kiváltképpen való Méltóságával, hogy ő a' leg rengetegebb erdőbenn is akármitsoda fetét éjszakábann is tsendefenn alunnék, akarmelлык Jobbágyának is ölébenn.

A' szövettséges Belgiumbann megnézte Jósef Saadambann a' hajót építő Mihellyet, a' hol r. Péter Mufzka Tsáfzar, Áts'inas képébenn dólgozott — és a' mód feler való tsinofságról hires északi hollandiai Brokk nevü falubann a' háznak hat ájtajai közzül egygyiken sem botsáttatottbé, kérttség' kívül azért, hogy félt a' Ház' aszfzonya, hogy az ő festett falaihoz ér, avagy a' tfizmáját a' szobába való bé-menetele előtt nem vetile. — De az Amsterdamiaknál olyan tiszteletre talált, mint ha Polgármester lett vólna, és ezt kérttség' kívül a' maga' köntöfse' egygyügyüségének köszönheti; mert semmi más Talentomot nem tudnak a' Hollandusok betsülni, hanem csak a' takarékosfágot.

§. 5.

*A' Bavariai örökségbe való következésértt viseltt
Hadakozás.*

Jósefnek ötödik és hatodik útazása közzé esik a' Bavariai örökségértt viseltt hadakozás, melly egészsz Európát langba való boritáfsal fenyegette, és szerentsére a' hadakozó részeknek emberi szeretetek, és kiváltt Thérésiának békekséget szerető kívánsága által, tsak hamar kióltaródt. Az 1777-dik esztendőnek végsó napja előtt, való naponn, a' Bavariai Maximiliánbann kihala ez a' linea, és helyyébe a' Palatinátusi következett. Austria, némmelly részéhez jufsát mondá az örökségnek. A' Kéthidi Hertzeg femmit sem akara abbol el szakasztatni engedni, és a' Burkusnak segittségét kerése. Austria és Burkus-Ország egygymás között levéllel igazgatták a' dólgot, és azokban a' magok' népeiket Tseh-Országnek Slésiának és Sakfóniának határaibann ösfze-húzták. Egygymás között a' pert eldütötték, és a' hadi nép azon részeken olly rettenetes vala, hogy az ember azt gondolá, hogy ég föld ösfze szakad.

Az úgy nevezett Öriás hegyeinek és más Tseh-Országgal határozódó hegyeknek természeti fekvések szerént, Slésiából és Saxoniából könnyebb ezen Országba bé-ütni, mint ebből amazokba. A' Burkusok tehát mindenkor könnyen bé-ürhettek Tseh-Országba, és mihellyt hárok' megé hagyák a' Hegyeket, leg-ottan Prága előtt állottanak.

Az Anglus *Loloyd*, egygy belátáfsal tellyes General, előre fel-adta, hogy mitsoda állásba kellene a' sereget rendelni, hogy az Ellenségnek bé-ütése meggátoltatnék. Jósef két erőkségeket építettett. Pleszt, Slésia ellenébe, és Thérésiapollyt Leimeritznél, Sokfzoniának ellenébe. A' Táborát az Elbe mégé fektette, a' hol a' természet

és mesterség Fridrik' hadi tapasztalásainak egygy' tzelvetett.

Még eddig soha sem láttatott Jofef a' mezönn valamelly valóságos hadi táborozásbann. Most ugy viselö ő magát, mint Katona! A' pufzta Ég alatt hála, az ő Népe előtt álla, és azon pillantatban ott toppana, a' hol a' veszedelem vala, avagy lenni láttaték. Egy szóval! hogy azt a' hirt, nevet, a' mellyet a' Tsászár, mint legföbbs Hadvezér szerzett, világoson elő-adjuk, nem kell ennél többet mondanunk. Jófes a' nagy hadakozó Fridriket, ki az ellenségre való ütésbenn ebben és a' feljebb való Századbann legelső Hadvezér vala, magát öltalmazó hadakozásra szoritá és tsak kevés közföldet hagyá neki az ő munkálkodására.

Jollehet ezen hadakozásbann egygy fő ütközet sem efelt; még is mindazonáltal tsudálni fogja a' következendő Világ, hogy mitsoda Mesterséggel folytatódott. Egygy kis Tatománykába Záratatva, egygy hegyes környékben, egygynéhány száz ezer ember, mindent meg-próbáltt, a' mire tsak a' a' hadi tapasztalás, mesterség és bátorság útát adhat, hogy magának hasznót és nyereséget hajthasson. — Minden marsa, minden mozdulása mind a' két Tábornak remek művek völtanak, és főképpen azt a' mértékletességet fogja az embereknek szeretője tsudálni, a' melly szerént kedveztenek Fridrik és Jófes az ő Népeik' véreinek. Még anynyíval inkább megtetszik az, a' békeféségnek kötéseiböl.

Théréfiáuk születeése napja ajándekozá-meg Német-Országot a' *Tescheni Békeféséggel*, melly Frantzia és Muszka-Országóknak Közbenjárások által, Jófes, Fridrik, a' Saxoniai és Kéthídi valasztó Fejedelmek között kötteték. — Ennek ereje által a' Palatinátusnak mind viszfza adattattak azok a' Kerületek, a' mellyeket az Ausztri-

ai Ház el foglaltt vala, a' Választó Fejedelem Januariusnak 3-dik napján szerzett Kötéshez való köteleztetés alól, mellynek ereje által földjének nemélly részéről kéntelenítettett vala lemondani, fel-szabadították; kinek egygyfzersmind a' *Mindelheimi* Uraságot, a' *Gröfi Sénburgi* Uraságokonn, *Glauchan*, *Waldenburgonn* és *Lichtensteinnen* való juffaival egygyetembenn a' Tseh-koronának, által engedték. Ellenben firól fira által adra a' Palatinatusi Ház Austriának. a' *Wildskuti* Tifztségeket, *Braunaut*, ezen nevű várofsal egygyetembenn, *Mauerkirkbent* *Fridburgot*, *Mattighofent*, *Ridet*, *Sardingot*, és foképpen Bavaríanak azonn részét, melly a' Duna, Jún és Saltza között fekszik, és a' melly a' Burghaus Tifztségeknék egygy részét tette. Valamit tsak Austria és Burkus-Ország el foglaltt vala, mtnd vízfza adattatott. — Hogy a' *Bajreuti* és *Anspachi* Mark grófságok a' Brandenburgiai Választó fejedelmi Első-szüloottséggel egygyesittelsneek, meg engedtetett. — A' *Breszlai* és *Berlin*, *Dresda* és *Hábertsburgi* egygyezések, ujra meg erőfittettek, a' Kéthidi Fejedelem is úgy nézettetett, mint a' frigykötésbenn fő Szövetkező.

Igy lett vége annak az Hadakozásnak, a' mellynek kimenerelébenn nem tsak Német-Ország, hanem egész Európa részeltetett.

§. 6.

Jósef egyedül kezd az uralkodásboz.

Therésia, az ő Népeinek Anynya, a' Terematótól magához szollittaték, hogy az jó szívének juralmát elvégye és Jósef egygyes egyedül látá magát lenni az ő fok Országainak elötte.

Az elött már fokkal kitsinálta vala magábann és az ő meg hirt Szólgaival, kiváltt a' tisztán látó Kaunitztzal az ő uralkodásának finór-mértékét. Innen követte már most

most egygyik tselekedetét a' másikat, mint az egygyik hömpölygő viz a' másikat. Minden ő tselekedetei pedig csak ezen három középpontók körül forognak hogy — a' szorgalmatofóságnak és Kereskedésnek felemelése, és az ő Országainak nagyobb meg népesítése által, az ő Birodalmának több és nagyobb, belső erőt szerezzen — Népét meg világosítsa — és a' világi hatalmat azoknak, ő ujra vizsgálja adja, a' kik attól a' Papság által magokat meg fosztattaknak tartják lenni.

A' mi az első pontot nézi t. i. *Austria' belső erejének felljebb való emelését*, ide tartoznak é következők tselekedetek és rendelkezések.

1. A' 'Sidókra nézve — Ezen különös Nemzet, melly az egész világ el-széledett, noha nagyobb nemzeti tulajdonsággal, geniussal bír, mint akár melly más Nemzetek, kik valamely Tartománybann más Nemzetektől meg különözve élnek; és a' melly tulajdonságait az ég alatt mindenütt állandóképpen megtartja; mind e' mai napig apró kereskedéssel élt többnyire. Minthogy ezeknek nagyobb része csak kevés tökepenzzel űzi kereskedését, hogy abból el-élhessen, kénytelenítettik annyi Procentót tsinálni vele, valamenynyit csak tsinálhat. Innen inkább uforáskodnak, mint kereskednek, nagy adót fizettetnek magoknak, többnek írják a' summát, mint a' menynyit költsönn adtanak és kényszerítettnek hazudozás és fortélyos tsalárdságok által többen reakötöni portékáikat a' tudatlanokra, mint a' menynyit valósággal érnének. Hogy kellene hát a' dolgot arra vinni, hogy a' Sidók az általvető helyett kapát fogjanak és a' földnek termését, mellyeket a' Keresztyén az ő ortzájának véres veréjtékével keres nékik és a' kik — többnyire a' jövőt emélsztik meg' noha csak egygy gyökeretskét sem ültetnek, a' magok' ke-

resményjével is szaporítsák, következképpen az Országának, olly hasznosok légyenek, a' minémüeknek kellene lenniük, vagy lehetnének? Ez az a' Kérdés, a' mellynek meg fejtése nagy betsületere szólna a' Statistikusnak? Jósef is igyekezik ezen nagy tárgyat elérni. Innen meg parantsolta; hogy a' kéziratokat, könyveket, polgári kötő Leveleket, 's több e' féléket; az Országának anyai nyelvén írják és vegyék, gyermekeiket jobban neveljék és neveltesék, és magokat ne köfsék egyedül tsak az apró kereskedésnek ágaihoz — meg engedé nékiek, hogy gyermekeiket a' Keresztyéneknek iskolaikba jártassák, kézi mesterségekre adják, szekerefségből és terehhordó Lovaknak tartásából táplálják magokat, a' mint ez már némelly helyekenn, mint. p. o. Mannheimban meg is vagon — és ott lakhasanak, a' hol eddig laktanak. Melly igen lehet óhajteni, de tsak óhajteni inkább, mint reményleni, — hogy Jósef, nek nemes feltétele, hogy t. i. a' *Sidónép az ő jobb tanittatása és Ifjúságáhan való meg világofttatása által a' Tudományokra, mesterségekre, kézi művekre való fordittatása által az Országának hasznosabbá és elő menetelesebbé tetettethetnék*, hogy magokat mint tsupa herék ne táplálnak tsak, a' keresztyén Méheknek fáradságaival, lassan lassan bétellyesednék!

2. *Jósefnek türedelmi Rendelése*. A' két utólsóbb Századokban sok ezer Protestánsok valának Auszriában és Tsch Országban. Ferdinándnak és Leópolodnak a' Jesuiták' által fel-hevített buzgósága ugyan őket el nem törölhette — mert az üldözés állharatosabbátészi a' Szenvedőt, és nem hogy kitepné, hanem annál mélyebben meg gyökereztetni — de tsak ugyan el-nyomhatta. Sok házakban tsendesenn énekeltettek a' protestánsi Énekek, és a' Biblia valamelly szegeletben elrejtve tartattatott, hogy

hogy a' tsendes estvékenn a' ház' tselédjei előtt olvas-
 rathafásék. Jósef azokat a' köteleket, a' mellyek eddig
 a' Ielki esméretet nyűgbenn tartotrák fel óldozta, és a'
 Protestánfoknak szabad isteni tiszteletet engedett. Tseh-
 Országbann Morvábann, Slésiábann, Auftriábann mind
 a' két vallástételű Protestáns Papok vagynak már most,
 kik szívekben vígadoznak, hogy a' Vallást az ő Tu-
 domanyjok szerént tanithatják. Igaz ugyan, hogy
 az ő homállyos és világtalan Polgárrársaiktól sőt fok-
 szor magoktól a' Tisztviselőktől is fokot kell még
 most is szenvedniek. — mert a' nagy Monárkhának
 egygy parantsolatja sem adhat belső tolerántziát, az az,
 arról való meg győzttetést, hogy akármelley Pogány is
 imádkozhatik mellettünk, és meg sem veszt el leg kif-
 febbet is erejéből a' mi könyörgésünk, és hogy nem az
 emberekenn, hanem a' Szívnek Visgálójann áll annak
 meg itélése, hogy kitsoda tiszteli ötet igazábban? Tsak
 ugyan reménylhetni, hogy Auftriábann is a' Káthóli-
 kusok' neveltetésének meg jobbitott módjai és az idő a'
 Népet lassan lassan jobban meg világoftják.

3. *Az Idegeneknek Jósef' Országába való bévete-
 lek.* Noha a' pólgári világ olly igen ezen igazság el-
 len láttatik tselekedni: a' Nepefség valóságos ereje az Or-
 szágnak, midőn p. o. olly iszonyú hadi Sereget allitott,
 a' mellynek virágzó népe, az emberi Nemzetnek sza-
 porítására nézve, nagyóbb részén elveszett; tsak ugyan
 meg vagyon ezen mondásnak igazságáról győzetterve,
 és talám azt a' szükséges roszszat, melly olly nagy ké-
 szenn álló Katonaságot kíván az által akarja meg kis-
 febbíteni, hogy ki ki az ő Országába való által köl-
 tőzésre kedvet igyekezik támasztani — Auftria, Muszka
 és Burkus-Országok; nagy summákat költötenek már
 arra, hogy Magyar-Országot és Gallirziát, a' Volgának
 part-

partjait és a' napnyúgoti Burkus-Országot jövevényekkel meg népefittsék.

Noha a' Közönség az ujj szállók által, kik nagyobbára olyan emberek, kinek nem fér a' munkanyakokra, nem fokot nyér; mindazáltal rálam azoknak maradékai hafznára léfznek, kik szorgalmasabbak fognak lenni, mint az ő Atyjaik, Már fok ezer Svábokat, és Palatinátusiakat látott a' Duna az ő hátárára Béts felé lehajókázni, hogy Magyar-Országban pufztáira és a' népetlen Tsáfzari Lengyel-Országba küldettefsenek. — Más Tartományjaibann is igyekeznek Jósef Birodalmát több emberekkel meg szállatratni.

Koftántziának a' Bodám-tava mellett igen derék fekvése vagyon, melly azt fokkal alkalmatofábbá téfzi a' kereskedésre, mint fok szomszédságabann való Városok, a' mellyek virágzó kereskedést gyakorolnak p. o. Zurrach, Árbon s. a. t. A' földje körös környül olyan kövér, hogy már kövérebben lenni nem szükség, és a' vidékje ditsőséges — még is fü termett Koftántziában az utfzákonn, és a' leg-szebb házat is óltsón ki lehetett bérelni. A' városnak egészsz ábrázatja igen éreztető példája vala a' türhetetlenségnek, melly azt annyira el-pufztította, és a' miolta ottan Hús meg égettetett, átok láttaték azon helyyenn fekünni.

Egygyik Országban Szerentsétlensége vagy oktalansága felemeelni a' másikat. A' ravasz türhetetlen lelkű Genua ujra megnépesítette az üressz Konftántziát. Mitől fogva a' Genuai förendi Igazgatásra hajló rész Francia-Országban, Szávojának, és Bernának népeitől gyámolgattatik, és a' Genuai Tenger-part a' másikon erött vett, fok köznépi Igazgatást Szeretők kiköltöztek Genuából, és némelleyek úgy tartották, hogy a' Bodám-tava mellett második hazájokra találának, mellyek

nek éppen olyan jó fekvése legyen, a' Rhénus mellett, mint amannak a' Rhona mellett. A' felső Auszriának bölts igazgatása, mellynek fő Székje Frejburgban van, a' Konstántziában meg telepedett Genuából jött ujj lakosoknak nem csak szabad vallásbéli gyakorlást engedett, hanem más könnyebbségeket is parancsolt. A' Katholikusok, és Kálvinusnak Követői békefében élnek itten, mint Atyafiak, egygy mást szeretik, és a' néha napi Eretnekek, ugyan azt a' helyet, a' mellyet eddig egy fő Eretneknek meg égettetése bélyegezve tartott, ujj virágzására emelék. — Ha Frejburgban a' Kormány véginn vakabb Férjfiak ültenek volna, bizony soha sem lépett volna a' szegény Konstántzia ez böltségára.

Jósef meg van arról győztetve, hogy melly fokot tehetnek a' Szolgák az ő Fejedelmek rendelkezésének meg akadályoztatására, vagy elő mozdítására. Innen ez az ő leg főbb törekedése, hogy igaz és alkalmas szolgákat tartson. Ha a' polgári órának minden kereke a' maga kötelességét végbe vívzi, akkor osztán reménylheti az Igazgató, a' ki annak fogását vezérli, hogy a' munka a' maga helyes útján megyen. Ezen fő végtélnek elérésére küldéki a' Tsaszár

4. Minden Tisztviselőkhez amaz híres kerülő levelet, melly által azoknak minden tagjainak ajánlja az ő kötelességeiknek bételjesítését. Ezen Irás egygy dicsőféges emlékeztető Ofzlopa, úgy a' Jósef lobórsárgozásának, mint az ő mélyen látó ítéleteinek. A' következő Világ is örömmel fogja ezt olvasni, és mi sem foszthatjuk meg azon gyönyörűségtől a' mi Olvasóinkat, melly szerént azt újra velek közöljük. Ha Jósef ezután is olly szerentsés lépzen az ő Tisztviselőinek válasszásában, mint a' melly szerentsés az ő titkos Ministe-

rinek és fő Hadigazgatójainak válfasztásában, — ha mindenkor alkalmas emberekkel töltheti meg az üres Tisztvislékeket — mert magok a' nagy Fejedelmek sem tselekedhetnek mindenkor akaratjuk szerént — nem vettették e' ő is az emberi fors alá, hogy t. i. meg tsalattathassék: melly fokot fog nyerni az ő Országainak belső boldogsága, és melly gyümölytsösök léfznek az ő kerülő parantsolatjának következései!

Hogy az ő Országainak belső boldogságát feljebb emelje, igyekezik Jósef.

5. A' Kereskedést is virágzobbá tenni. Hogy meg láfsuk mit tselekedett Jósef ezen részben, fordittsuk szemünket az Adriai Tengerre, a' Skáldisra, és az Euxinusra, vagy fekete Tengerre.

A' belső Auszriai Tartományok, vasát, más értz-nemeket kiváltképpen pedig kéneseit olly bővséggel teremnek, hogy azokkal nagy részét más Országoknak is el tarthatják. Ki nem tudja azokat a' fok ezer kazákat és más e' féle szerfzámokat, a' mellyek ott készitetnek? Triest hasonlóképpen a' szomszédjában fekszik azoknak a' gazdag értzbányáknak és Fábrikáknak. Melly könnyű hát azokat a' Kárinthiainak Kárnioliainak, Tyrolinak, Styriainak az Adriai Tengerre szállítani! Ha a' napkeleti Indiai kereskedésnek egygy réize Alexándrián venné keresztül útját, menynyit fogna azon Triest nyerni? — tsak ugyan a' nélkül is úgy felemelte már magát, hogy a' nagy kereskedő helyek közzé való számláltatást, meg érdemli. Irigy szemekkel néz Velentze ezen vele egygy szeretöt Tartóra, és anynyiv-l többet fog mind szüntelen veszteni, a' menynyivel jobban nevedhetnek a' Monárkhai igazgatás alatt a' kereskedés, mint a' Fő-rendi igazgatás alatt, mivel amabban azokat a' lántzókat, a' mellyek egygyfzer a' kereskedésre vettettek,

nem.

nem olly könnyen lehet le öldani, mint ebben, hól fok a' fő, a' melly parantsol. Mert noha a' História tanítja, hogy még eddig inkább virágzott a' közönséges Társaságokban a' kereskedés, mint a' Mónarkhiákban; tsak ugyan inkább lehet azt talám a' történet szerént való okoknak közfönni, mint sem az igazgatás' módjának. Minekelötte Antverpia tulajdon Ura által hamis vallásbéli buzgoságból az ő magafságából olly mélyységbe le nem vettetett vala, a' Skáldis a' folyó-vizeknek Királynéjok vala. A' szegény vizi ketskék (Hollandufok) azután a' napkeleti és-nyúgoti Indiai Törvényeket írák az Urának eleibe, és a' Skáldisra a' Westfaliai békeféség által lántzok vettettettek, mellyek az Ausztriai Belgiumnak kereskedésbéli szabadságát meg szorították. Wallyon az a' mi a' közönséges békeféség' kótései által megteröfittetett, vizfontag eltöröltetik é? Vallyon a' Belgiumi Közönséges Társaság azon nagy summa pénzért 's emberekért a' mellyeket a' Spanyol és Ausztriai thronusba való következésért viseltt hadakozásoknak feláldozott, megérdemlette é, hogy Antverpia tovább is áldozatja légyen az ő nyögbe vetett kereskedésének? most nem tzélóm, hogy vizsgáljam. A' Tengernek szabadsága helyre állittatott. Hár a' folyó vizek még is békókban légyenek? A' Habsburgi ház a' napkeleti indiai kereskedő Társaságot fél áldozta a' Hollandufoknak Ostendébe. Köteles vala é, hogy ezen Jó akaraját még tovább is fenntartsa?

Az az időpont, hogy Ostende vizfontag felemeltesék, ohajtatott. Frantzia-Ország, Anglia és Hollandia az Ámerikai hadakozást folyratták. Ostendét szabad kikötő-hellynek tették. A' hajok oda vették menedék helyeket, mint egygyik részén sem lévő kikötő-hellybe. Sokan az Anglusok közzül, a' nagy adó fizetésből

tőstől ösztönöztetvén, ott telepedtnek meg, és egygy-
szeribe egygynéhány száz új házak építettek reája. A'
kereskedés feljebb hágott, és a' Város meg nagyobbitta-
tott, hogy az új Jövevényeket is bé fogadhatta.

Még az ő békjőiban nyöge Antverpia. Jósef a'
Hollandufokról a' Skáldisnak szabadságát kívánja. Az
Hollandufok nem engedik, és egygy tsáfzari hajónn erő-
szakott tésznek. Már most öszfzegyül a' tsáfzari Sereg,
hogy ezt a' vakmerőséget meg büntesse, és úgy látszik,
hogy Jósef magábann el-végezte, hogy a' Hollandufok-
nak azt a' gyalázatot vízfzaadja, a' mellyet ejttenek va-
la hajdonn az ő Házának Spanyol ágánn. De a' Ver-
zfáliai Miuisteriumnak okofsága közbe veti magát, és La-
jos, ki a' békefséget szereti, a' már félig kivontt fegy-
vereket a' hüvellybe ismét vízfza dugatja.

Muzka Ország mind szüntelen terjesztgeti magát
a' déli Napnyúgot felé; Austria az északi napkelet felé
eleibe mendegél. Mind a' ketten egygymásnak látratnak
nyujtani kezeiket, hogy egygymásnk elő menetelét ből-
dogítsák. — ~~Noha Magyar Ország' a' Természetnek~~
mindenféle javaival meg vagyon áldattatva; még sem va-
la eddig semmi tulajdon kereskedése, és a' régi Uralko-
dóktól mindég úgy nezetetett, mint a' hadakozások és
pufztitások által ki merült Ország. Hijában folya le
benne a' felséges Duna' vize, hogy a' fekete Tengerrel,
és az által a' közép földi Tengerrel egygyesüljön. —
Hijában jöve a' Száva belső Ausftriának Tartományjaiból,
hogy őket az ő terméseiknek Lombárdiába tulajdon há-
tán való elvitelével meg kínálja. Észre nem vették, hogy
a' Tifza a' Karpatus' hegyéből ered, hogy azonn a' jó
borokat, és Lengyel Ország'nak természeti ajándékait le-
szállítsák. — Hafzontalanúl építettett amaz ditsőséges
Ország' utja, — a' mesterségnek amaz tsudája! melly a'

Ma-

Magyaroknak Károlyvárától fogva, Neir, Flaum és Triestre nyit útát. De ezután meg fogják látni mindenek hogy az a' tizfra ut nem hijában lesz. Az a' 40 ezer Nemesség is, a' mellyet az Országban mondanak lenni, minhelyt a' kereskedésnek nagyobb fejását látja, minhelyt jószágainak a' tsürből és vermekből az illendő áron való el hordatását tapasztalja: bizonyosja dupla igyekezettel fogja az ő mezejét és szántó földjeit mivelteni 's dologoztatni, ammyival is inkább ha a' hajókázások mindenütt jobbakkáltétnak, és a' vizek alkalmasok lévén a' nagy mezfize való hordatástól nem félnek. És ha ezután látják a' Magyarokat azokat a' fok Auszriai hajókat, a' mellyek a' Dunánfleveznek, talám megéri József, hogy az köz nép is nagyobb szorgalmatosságra és munkálkocásra serkentetik. Leg-alább mindent meg tselekszik a' Tsászár, hogy a' maga Jobbágyainak egygy felől a' Muszkátál, más felől a' Töröktől szembe tűnő hafznokat szerezzen Bizoysága ennek az a' kereskedésbéli frigykötés, a' mellyet József nem régen szerzett *Katalinnal*, és ez ő vele.

Melly dicsőséges föld Magyar Ország! Mi és mi sorda lehetne? Márj most is, a' mikor most is a' leg munkásebb közzül való, annyit ad más Országoknak, hogy az sokkal többre megyen, mint a' menynyit véstzen másoktól. Mert a' mi külső Országokból ide viretődik, csak a' Nemes ember veszi hafznat. A' többi őt miliom Jobbágyoknak tulajdon földök terem mindent valamire csak szükség vagyon, vagy szükség lehet. De ha ezen környülállást ide nem számláljuk is, megterezik Magyar Orzágnak bőv termékensége ezen körverkezendő, igaz és leg először ez előtt nem régen nyomtatott.

Ausztriai Kereskedésnek 1782-dikbéli Táblájából.

	for.	Kr.
1 A' német örökös Országokból ki vitt dólgoznak árra	15,530,079	26.
2 Az idegen Országokból ezekbe bé-hozott egygy 's máfok bé- hajtottak.	13,463,040	58.
Es így az örökös Országok a' külső Országoktól nyertek: Ellenben ezen örökös Orzá- gok kivittek	2,067,038	28.
1 Magyar Országba, Erdélybe, Tyrolba, Gallitziába egyet 's máft, melly értt.	10,167,708	4.
2 Ezen Országokból, a' mi az örökös Országokba vitet- tetett, behajtott	13,966,514	15.
Következésképpen a' többi örökös Országok Magyar-Országban s. a. t. elvesztettek.	3,799,514	11.
Ebből az idegenektől vett feljebb való nyereséget ki huzván.	2,067,038	28.
Meg mutatja, hogy a' Német örökös Országok el- vesztettek.	1,729,475	43.
De hozzá számlálván, hogy a' főbb Magyar Mál- ságok jövedelmeiknek nagyobb részét Bétsbenn emész- tik-meg, és a' Magyar-Olafz-Országú és Belgiumi adók mind Bétsbe follynak és annak környékében forognak, hogy egészszv észlendő által a' más Tartományokból ezer Sollicitánfok tartózkodnak a' refidentziás Városban, ugy a' Német örökös Országok, mint az Udvarnak féfz-		

léfzke és az uralkodásnak középpontja, nem csak vizs-
za nyerik, hanem még maradékjok is léfzen.

Mintfog Jófef mindent megts. lekfzik, hogy Or-
fzágaiában a' kereskedéft virágzó állapotra viheffe; lát-
tarnak is már fok jó köv. kezeffei az ő munkálkodásá-
nak melly által életer ad az ő Jobbágyának. Ki ha-
lotta valaha, hogy az Ausftriai hajók a' napkeleti Indi-
ába és Khinába vitorláztak volna? Miéft nem ferez-
hetnék meg más Nemzetek is a' napkeleti Indiai porté-
kákat az első kézből, és magoknak miéft nem gyujt-
hetnének belőlök Procentókat, a' mellyeket eddig a'
Hollandusnak és Anglusnak kellett engedni? Talám idő-
vel a' néhai kereskedésnek újrat vizontag felnyitja a'
Mufzka Udvar a' Kaspium Tengerem és Persiánnt által
a' napkeleti Indiába. Akkor a' Mufzkák Indoftaniának
terméfeit a' fekete Tengerre és Kherfonéffusba szállitják;
az Ausftriaiak az ujj kereskedésbéli frigynék fege delme
által, a' napnyűgött Tartományokba szállitják, és a' ka-
vét és nádmézet, nem a' Rherúffonn, hanem a' Dunánna
hozzák fel mi' nekünk!

Melly igen lelkesíti Jófefnek a' Kalmárt és ke-
reskedőt betsülő szeretete minden ő Jobbágyainak sze-
meskedését és tselekedőséget! A' szorgalmatos Kereske-
dő fokkal betsefebb ő élötte, mint sem a' korbel Ur,
ha 16 Eleinek képeit terjeszti is eleibe. Nem mu-
ratá é meg Rhomberger az ő királyi Hűgának, mint
ollyan embert, kit ő a' tífzteleterével meg ajándékozott?
Melly nagyra méltoztatta Fríz! Hát Fríznek Leányai,
nem azon gyűlésében ragyognak é az udvarnak, a' ho-
vá tsak a' fő Damáknak vala meg engedtetve a' be-
menetel.

Ha vallyon Jófef szerentsés lefzfé, hogy az ő
Népeit a' külső Orfzági portékák' béhozásának meg til-

táfa által a' szorgalmatofságra serkentse és ez által feljebb emelje Országainak boldogságát? meg mutatja az az idő. Ha nem boldogul — és idővel észre vész, hogy a' Mesterségekben való szorgalmatofságot nem egyéb neveli a' Nemzetek között, hanem a' vetélkedés, melly szerént mindenik feljül igyekezik a' másikat haladni mívének jóságával és szépségével. Hogy a' módinak bizonyos tzikkellyei nem elégségek mindenkor a' pompa-éhezésnek kielégítésére, követezképpen a' külső Orzági módiknak barátja, még anynyit fizes érte, tsak hogy idegen Orzágokból vehesse — hogy a' külső Orzági portékák' bévitelének meg tiltása ezer utakat talál a' belpáfra és tsalardságra; és végezetre, hogy a' hazai Kézmives ezen gondolatok által, hogy az ő portékáinak szükségesképpen el kell kelni, mivel más Orzágokból ez olyanokat nem szabad béhozni, elkorhelesedik, és nem iparkodik mívének derakabbá való tételenn, és nagyobb tökéletességre való vitelenn; Ugy Jófes bizonyoson azt fogja tselekedni, a' mit az ő nagy okofsága tanátsol nékie, és a' mit tselekedett a' nagy Ersébet hajdonábann!

Továbbá Jófesnek az ő Országainak béső erejét feljebb emelő Rendeléseihöz számláljuk

Az olly sok Klastromoknak eltöröltetését is.

A' Barátok sok jót tettek a' Világonn. A' Krisztus' szülerése után való első Századokban, azok kik a' Világtól félre vonták magokat, sok pusztá Környékeket tettek hasznosokká! Sok Hellységeknek adott kezdetet az oda épített Klastrom. Sok pusztá völgyeket népesítettek meg, a' hova magokat elsőben meghuzták vala; mivel az ő magánofságokba sok emberek követték őket, és ott velek egygyütt meg telepedtenek. A' tudatlanságnak közép' idejében egyedül tsak a' Ba-

rátok voltak annak a Társaságnak tagjai a melyet *Tudós Társaságnak* lehet vala nevezni, — minden bizonnyal nem a magos értelmében ezen szónak, mint a hogy most szoktanak vele élni: ha tudtak olvasni és írni; ebből állott nagyobbára minden kiterjedése az ő Tudományoknak — de ha a Baratok' Oskolája nem lett volna, kiváltt a Sz. Benedek' szerzetének Oskolája, nevezetesen a fz. Viktor Kongrégárziója, fok Országokban elveszett volna az Olvasásnak és írásnak mestersége. És menynyit köszönhetünk mi a Barátoknak, hogy ők — ámbár talám csak időröltésből, vagy hogy egygy két pénzt keressenek — a Légendákkal és karba való könyvekkel egyetemben a régi Görög-Országoknak és Romának meg betsúlhetetlen könyveit is leirták és meg tartották — éppen ezek az emberi léleknek azon emlékeztető Oszlopai, a melyek rázták meg leg először az ő Szabadítójoknak thronusait! mert az Isteni Gondvifelés a következő dolgoknak magvát, a mult dolgok' munkáiba és tselekedeteibe helyhezveti.

A másik oldalát is meg vizsgáljuk e a pénznek? Ki mondjuk a baráti szerzeményről azt a rozfszat is, a melyet lehet rólla mondani? — Nem; mert annak itt helye nintsen. — Tsak azt nem halgathatjuk el, hogy a Klastromok — talám nem mindenkor a magok' hibajok' által, — végheretlen kintseknek lettenek sirjaivá, melyek a Közönségtől el fogattatván, azokban tsak a végre szolgáltnak, hogy az isteni tiszteletnek egygyügyüségét helyyéből ki-nyomják — tsak azt, hogy a Vilagtól, fok hasznos tagokat és a nepefedéstől fok termékeny Leányokat húztnak el, kiket az ő Férjeik 's gyermekeik bóldogokká tettevén volna — Josef minden ő Orzágaiban nagy fokaságát törölte el ezeknek a Klastromoknak, és vízfza ajándékozta a Vil-

lágna a' hólta kintseket és eltemettetett embereket. Igaz ugyan, hogy a' Klastromi kamarákból kijött szerzetesek kerültek az emberi társaságokat, és a' Világ olly idegen ő előttök, hogy magokat az Égnek egész más részé alatt képzelik lenni. De a' klastromoknak megkevesítésé után, kevésbb alkalmatósága léfzen a' következő Világnak, hogy az erőfs Ifjakat az eke' végéről vagy a' Szerűről, és az ő számokra rendeltetett jó Feleségnek és Anyának való Leányokat a' Klastromokba vonják. — A' miképpen hogy fok Barátokat válaftottak el a' klastromi kofalak a' Világról: úgy a' jobbágyi rabfzolgaság is fok ezerektől fosztotta meg a' Közönséget, melly azokat a' Nemesnek fájárjává tette a' kinek jószágaikhoz, mint Rabok, le valának lámtzoltatva. Midőn tehát Jósef

7. A' *jobbágyi rabfzolgaságot* Tsch és más Országokban el-töröltte, a' maga Birodalmának boldogságát és belső erejét feljebb emelte.

A' jobbágyinak tulajdonképpen hazája nintsen ha szintén azon darab földön tekereg is, a' mellyen született. Mert hogy hogy szerethetné ő azt, és mamedonit nézhetné meleg vérrel azt a' helyet, a' mellyenn ő csak Rabfzolga? Azokra a' nemes gondolatokra, a' mellyek a' szabad Pólgárban meg vagynak, nem emelheti fel magát a' jobbágy. Ugy bännak vele, mint szolgálival, és innen eppen úgy is gondolkodik és érez, mint szolga. A' Lengyel-Országi Nemes szinte ollyan hideg vérrel lelővi Jobbágyát a' fárólidőtöltésből, mint a' nyulat futtábann. Egygy meg öletett 'Sidóért egy Lengyel más nap' a' Szomszédjának, egygy e' fele teremtményekkel teli Szekeret küldött, kik éppen ollyan békeféges türéssel és könnyyen engedték magokat egygyinásra hányattanni, mint szokták a' Kereskedők portékáikat,

kat,

kat, vagy a' Heringeket hordókra verni. Mifsoda betsi vagyon az embernek az ilyen tselekedetekbenn? Ha a' Lengyel keze, ideje, ágya, mind a' földes Úré, mitsoda serkentgetheti ötet a' serénységre és mesterségbenn való szorgalmatofságra? Elég igy néki ezen nyomorúltt életett egygy napról más napra tafzigálni, hogy mint a' vakondokok a' földet váják, és a' vak vélekedésnek és babonaságnak homályabann elébb tovább topogjanak — éppen olyan alkalmatlan az igazságnak és lelki világofság' sűgárainak elherdozására, mint a' kis szemű állatotska, a' természeti napfénynek el-szenvedésére.

Jófef a' rabfzolgai jobbágyságot eltörli, a' jobbágyokat az emberi méltóságra emeli, és ez által őket arra alkalmatofsökká téfzi, hogy magokat arról a' földgöröngyről felegyenefittsék, a' mellyhez le voltanak szegeztetve. Midön őket magoknak vízfíza adja, Hazát ajándékoz nékiek. Eddig tsak egy Tyranufók vólt, már most úgy érzik magokat, mint a' Hazának és közönségnek egygy részét, szeretik azt a' földet, a' mellyet magoknak mivelnek, tulajdon jófságot birnak, és a' magok javok kötelezi öket, hogy örizzék azt. Ez előtt mint a' bányász-lovak vagy örlő marhák örökké tsak a' Robotának kerékébcnn forgottanak, és seregenként ostorral hajtattak a' dologra Lengyel Országban, mint a' hajos legények a' Kormányra 's evedzőre. Már most örömmel dólgoznak, mivel azok a' veréjtékek, a' mellyek az ő ortzájokról le szakadnak, azt a' földet kövérítik, a' mellyből táplálják magokat és gyermekeiket.

Ha tsak ezt az egygyet is tselekedte vólna Jófef — melly méltán meg érdemlené, hogy mint egygy első nagyságú Tsillag, az emberi Nemzet' Jóltévőinek száma közzé helyheztesék!

E' szerént fokot nyere az Auszriai Ház az ő belső meg erőfítésére az által, hogy a' Sidóknak nem szükség már tsak usorából élni — hogy Jófef minden Hítnék forsofit békekségefen el türi és türeti, — hogy az idegeneket a' maga Országába bévéfzi, — hogy a' szorgalmatofságot és kereskedéft felférkenti — hogy olly fok holt kintseket ujra feltámasztott és közönséges folyásra borsátott — és végezetre, hogy a' rabjobbágyásznak békóit széllyelverte, Bátor a' Jobbágy fokszor nyakas.

Azonban a' leg böltsebb rendelések is ellen állástalálnak a' homályos látású Nép között, vagy leg alább azoknak végbe vitelek ellen bizonyos akaratefságot és kedvatlenséget. A' közember a' szokás szerént tsak a' régít szereti. A' mit az Apja vagy nagy Apja tselekedett; néki is tsak az tetszik jónak. Ha jó utakat mutatnak nékie, még abban a' foglalatoságban is, a' melly által keresi kenyerét p. o. a' föld mivelés modjának meg jobbitásában; tsak ugyan úgy szánt, vét ő, a' mint eleitől fogva szokott a' fatu szántani, vetni. Akár melly nagy légyen is az a' hafzon, és akár melly tisztánn tűnjék is szemeibe a' mellyet a' loherének 's fümagnak vetése hoz magával; még is munka 's idő kell arra, hogy a' szántó, 's vető arról meg-győzettesék,

Ezen avas régihez való ragaszkodásnak társúl adják még magokat a' *Vak vélekedés és babonáság*. Jófefnek semmi finns nagyobb ellensége, mint ezek a' helyeknek ellen állását már fok izbenn is érzette. Mert mimodonn eshetett volna a' meg, hogy a' Népet az ő homályos és világtalan elmebéli tartásaiból egygyyszeribe arra a' tiszta áll helyre emelje, a' mellyen áll ő maga, és az ő Tanátosfsai? Elébb elmúlik még egygy fél Század, mint sem az Auszriai Katholikus el-higyje, hogy alám nem gyűlöli az Ur Isten a' Protestánsokat, mivel

a' Lutheránusoknak szantó földjeikre szinte olyan jó első efik, mint a' Katholikuskának mezejére, és a' Reformátuskának szint' úgy bésüt a' Nap ablakánn, mint egygy Barát' kamarátskájába. Elébb elmulik még egygy fél Század, hogy a' Klástromokból is ki leszsz a' tudatlanság üzettenve, és a' Világ jobban meg győzettefik arról, hogy a' maga hivatalának körelefségeit bé tölteni, feleségét és gyermekeit tisztelésegefen nevelni és táplálni, a' földet művelni, és szomszedját, felebaratját — akármelly hit' forsoffa légyen is! — szeretni, az Isten előtt éppen olyan kedves légyen, ha nem kedvesebb, mint tsupa szokásból (mechanis) bizonyos órákonn buzgólkodni és bútsúra menni.

Mitsoda egygyet-erőbb, indifferensebb dolog, mint az ember' eltemettetésének módja? Mindenütt tsak a' jó Istennek földjében nyugszik a' halott, mint az ő kebelében — mindenütt tsak meg rothad az ember, és minden helyeknek földjeit köveriti az ő pora, Akár hamarább akár későbben első ez egygynéhány esztendőkkel? akár meg égettefsék a' holttest, vagy mint a' régi Rátzoknál, egygy fa mellett valjék porrá? akár a' madaraknak eledelére szolgáljon? a' meg világoftatott előtt, mind egygy. Nem bánja ő halála után akár mitsoda haszonra fordittasék az ő teste — akár a' ragadozó Madarak egyék meg, akár az embereknek plántát hizlaljon az ő porának 'sírjával. Mind egygy, akár azt a' nagy tisztu parókat tegyék fejére, a' mellyet viselt életében, akár egy puszta sléfi gyöks-ingbenn ereszfék dől-gára, akár kapuzinus dolymányba nyújtóztassákki a' holttest. Az Isten nem néz arra, hogy a' meg élemedett Öreg mitsoda ruhábann jelenik meg az ő itelő Székje előtt, hanem az ő életében való gondolatra, beszédeire és tseickedeteire.

Még is menyinyi ellen állást talála József tsak a' temerkezés eránt közönségesé tett rendelése miatt is! — Ezen rendelés költt 1734-benn, és azt parantsolá, hogy ezután a' hóltt testek nem a' szokásbann való fakoporsóba zárattásanak, és hogy a' rothadásnak fiertetésére tsak mezzer tégyenek a' hóltt testhez. Mi vala jóltévöb ezen parantsolatnál? Menyinyi fa tékozoltatik el haszontalanú a' koporfokra! — kiváltt a' mi időnkben annak megkéméllésére minden eszközt ki kellene keresni. Menyinyi javára vagyon az, valamelly Tartományak, kiváltt a' nagy Városnak, és főképpen döghalálnak idejénn, hogy a' hóltt testek nem a' Klaftrömökban, nem a' Templomokban, nem ott, a' hol emberek laknak, hanem szabad levegő egű helyyekenn, mivél hamarább rothadjanak-meg. — Ha nékem meg kell rothadnom; miért habborogjak én ezért, hogy holttam után elébb vagy utóbb rothadjak meg? Még is fel lázadott egészsz Béts, az, az, a' Község, sőt annak Elöljárói is, Józsefnek ezen parantsolatja ellen (Melly keservefenn eshetett ez ezen mély béléltású Fejedelemnek, hogy az ő alatta való népet olly mélységes fenekénn látja a' Vak vélekedésnek és babonáságnak!

Mi hát szükségesebb, mint az, hogy József az ő Jobbágyait meg világoztani igyekezik? Tett is már erre némelly készületeket, és arra a' fundamentomra épít, a' mellyet vere az Ő halhatatlan Anynya a' Nevelésnek meg jobbittatása által. Két pontjai vagynak nevezetesen, a' mellyek által igyekezik az ő Népeinek kivilágosodását meg nyerni, és ezeket akarjuk mi most itten említeni.

I. A' nyomtatásnak szabadsága — Német, Frantzia-Országban, más Tartományokban is, sőt Spanyol Országban, is vagynak ollyan Kathólikusok, kik felsé-

ges

ges Tudományjaikhoz nagy világosságot és a' vak vélekedések' s babonaságok' lántzairól el ódatott szabadságot kötöttek. Ki nem esméri és nem tiszteli *Sonnenfelset*, *Petzlt*, *Smidet*, *Hontheimt*, *Merciert*, *Kaynalt*, *Clavigót* s más érdemes Férjfiakat. Reményleni, ohítani és himni is lehet, hogy sok jó Kathólikusok, titkonn világosabban gondolkodnak, tisztábban lártnak s értnek, mint a' millyeneknek engedik lenni a' külső környülállatok. De a' Római Anyaszentegyhaznak ezen világos Tagjai is meg vallják azt, hogy rész szerént a' történetből való, rész szerént a' szükséges környül állásoknak egymásból folyó lántza az elméiveltetésnek és pallérozódásnak felsőbb gráditsására emelte egygy általjábann a' Proteftánfokkat. A' Tudománynak majd minden részeibenn ezek irták a' leg jobb iskolák Kézkönyveket. Sok mezeit tették a' Nyelv' tudományjainak, vagy Litteraturának gyümölsősése. A' Proteftans köz embernek *principiumi*, eredeti elméleti tartásai helyetfebbek, és a' Proteftans Univerfitáfokat — ezek sem menttek minden fogyatkozástól — vették például és finormértéül azok a' meg világosított Fejedelmek, kik az ő Univerfitásainak rendeléseit és készületeit meg akarták jobbítani — Mi ezt nem felfuvalkodásból mondjuk, — mert a' helyess itélettelű Proteftans, kit a' bal vélekedés gyeplönn nem tart; jól tudja, mennyire legyen még a' lehetséges tökelletségnek graditsától; kivált a' nevelésnek rendtartásábann — hanem azonn való Örömmünkből, melly szerént olly bódog szerentsénk lehetett, hogy a' mi kevéske világosságunkkal a' mi felebarátainknak világosságot nyujthatunk. Az is bizonyos, hogy a' Kathólikusokat az ő nagyobb és gazdagabb Fundatziójik nállunknál feljebb emelhetnék. Mert a' mi Ekklesiái javaink rész szerént el költtettek, rész szerént

ollyan dolgokra fordítottak, a' mellyekre a' mi Elcinkától nem valának rendelkezve. A' Katholikufok ellenbenn az ő gazdag fundátziójakat bizonyos dolgokra rendelkezik, a' mellyek őket alkalmatosfokká téstik, hogy többet tselekedjenek, mint sem mi tselekedhetünk — Vegyük fel példának okáért csak azt az egygy dolgot.

Német Országban minden Kánonok Kollégiumának Vikáriatuffa vagyon. Mint egygy 20 embernek 800-200 forint esztendei jövedelme. — Mint hogy ezeknek sem Feleségek sem Gyermekek nintsen — leg alább — mint hogy ezek az Orzágnak közönséges szükségéit semmivel sem segítik; fokszor nem tudják, mit csináljanak jövedelmeknek meg maradott részével. Az egygyik hát erre, a' másik amaz hajlandóságaira fordítja és költi pénzét. Kik mindenek inkább, mint Tudósok, és innen olyan foglalatosságokat keresnek, mellyek nem szolgálnak mindenkör díszére az ő állapotjuknak. Ha az órájokat ki énekelték, azon törődnek és nyughatatlankodnak, hogy miképpen húzhassákki még a' napnak hátra lévő nagyobb részét.

Tégyük fel, hogy egygy *Ertháls'* vagy *Bibrás'* béliatásával fel raháztatott német papi Fejedelem olly hasznosfokká kívánná tenni a' Világnak ezen Kollégiumokat, a' mineműekké réttethetnének; úgy csak tudós és érdemes Férjfiakat fogna azokba bévenni. Az egész Kollégiumnak meg hagyná, hogy egygy erővel és munkával valamelly nagy Munkát dolgozzanakki; mint a' bölts Sz. *Basilius* Fejedelem reá bizta vala az ő Benedek' szerzetéseire Német-Ország' szent Hístóriájának ki dolgozását. Az egygyik öfzfzedegette, a' másik rendbe szedte, a' harmadik ki dolgozta. Melly nagy plánum lenne p. o. A' Német hístóriának Iróit öfzfzegyűjtetni, idő folyta szerént való rendbe szedetni, és a' még csak kézírásbann heverőket felkerestetni.

Vagy tegyük fel, hogy nem lehetne egygy egészsz Kollégiumot ugyan azon egygy közönséges tudós végnek elérésére öszsze gyűjteni; mivel nehéz volna, p. o. mind tsupa História-írókat öszszekeresgétni; nem lehetne e' a' munkát meg osztani? az egygyik vizsgálná az Országnek természeti históriáját, — a' másik a' pölgári história világosabb ki döldözására szánná magát, a' harmadik a' régi Iróknak bizonyos véghez szabott Kiadásábann helyhezretné foglalatoságát. Avagy nintsenek fokann olyanek, a' kiknek ugyan azon egygy tárgyra vonodik hajlandóságok? Mindenik Vikárius külön külön menyinyit teherne tsak magára! Mindenik szakaszthatna minden osztendöbenn jövedelmeiböl egygy bizonyos részt a' végre, hogy a' Vikáriusnak könyvházába azon minden féle munkák meg szerezterhessenek. Az ő több jövedelmeiböl pedig örökké kitelnék az, hogy magának az ő inye szérent való könyveket meg gyűjthetné. Menyinyit tehetne e' szérent tsak egygy ember is, ki különbenn tsak egygy felé Tudománynak szentelte Olvasását. — A' házi lármától tsendes és minden háborgató nyughatatlanságoktól szabad léven, e' mellett sem feleségére sem gyermekeire költeni nem kénytelenítettvén, osztendö által többet fordithatna, a' magakönyvházának bővítésére, mint egygy Protestans Tudós. A' Püspök vagy Fejedlem, szinte illy hasznofokká teherné a' Klastromokat az ő Országának és az Világnek.

Sokszor forgott előttem tsendeségbenn az illyen papi fundatzioknak igen nagy hasznokat szülherő kedves képe melly most az ő gyönyörkötetö szápsége által ezen kitérésre ragada. Már ismét vizszatárek az Austruiai nyomtatásbéli szabadságra.

Sok Protestansoktól irattarott könyvek, még az értatlanok is meg vóltanak eddig Bétsben tiltattatva. Ki-

tsoda sérti meg az embereket kevésbbé, mint a' szeretetre méltó Jákóbi? még is meg vala tiltva az ő könyveinek olvasása!

Honnan lehet az, hogy olly fok Századok alatt meg nem tanithatta arra a' tapasztalás az Országoknak Előljáróit, hogy melly kevés hasznot szüljenek a' megtiltatott Könyvek? Sőt ellenben azzal egyenesen ellenkezőt mivelnek, a' mit lehetne a' meg tiltásból várni; a' meg tiltott könyveknek Katalogusza alkalmatosságot nyújt a' tudatlanoknak, az azokkal való meg ésmérkedésnek kívánságára; ez az ujságonn kapólnak még ujj ösztön, hogy azokat annál szomjabban felkeressék; és a' mérész Könyvárosnak száz Prócentóknak faró kútfeje. Soha sem olvasták Bérsbenn a' Sotád' és Áretin' Irásit, mint amaz Théréfia alatt rendeltt hires szüzefsége Kommisszionak idejénn. Soha sem hordattak több római hitet vagdalt és sértégető könyvek a' Duna mellyeki Tartományokba, mint mikor azok leg keményebben meg vóltának tiltattatva. Mivel hogy régentén a' Bésti meg tiltott könyveknek Katalogusza vastagabb vóltt, mint a' Római Könyveké; tsalhatatlanúl következik, hogy e' Fő-Város az ő Wielándját és Jakóbiját annál szorgalmasabban olvasta, és ez által akkor vetette meg azt a' fundamentomot, a' mellyre most Jósef épít.

A' miképpen hogy az el pártólttak köfalak között rakattattak, ugy régentén a' Klastromoknak könyvházai-ban a' nagy lelkök lánrzon ültenek. Jósef mind el szabadította ezeket a' fogllyokat, és az által, melly szerént szabadságot ad a' Világnak az olvasásra meg engedniekie a' gondolkodást is, hogy magát a' vak velekedésnek és babonaságnak békóiból kiszabadittsa. Ugy nagyon! avagy tsak a' közönséges Tudósítások szerént olly kevésé nagyon a' nyomtatásbéli szabadság meg szoritva,
 hogy

hogy magának az Uralkodónak tselekedetei is alája vagy-
nak a' Közönség' meg rostálásának vettettetve.

Melly nagy böltsefség! Jósef tudja, hogy minden
Uralkodónak a' következendő világnak ítélő székje elei-
be kell állani; hogy ez igen keménynyen ítél, és azt,
a' ki az ő idejében élőkől Nagynak mondattatott, gya-
korta egészfzen a' földig alázza, hogy a' titkos de an-
nál valóságosabb érdemű Fejedelmeket helyébe ültesse.
Ha már vagy egygy idejébéli gyalazza valamelyiket az
ő tselekedetei közzül — melly jó alkalmatofság, hogy a'
dólgót az ő valóságos tisztaságában elő adja, nem egye-
nefenn a' Rágalmazó kedvéért; hanem azért, hogy az a'
dólgót a' következendő Világ előtt hamis színben ne mu-
toghathassa.

Nem tudom, ha valaha származhatott volna vagy
egy Fejedelemnek szájából irtóztatóbb szózat, mint az,
a' mit amaz Római Tyranus mondott: *Bár gyűlöljenek
csak féljenek.* Az ő Népeinek Atytya, minden lépésért
igyekezik meg igazítani a' maga Népe előtt, az az; a'
következendő Világ előtt. Ha azt tselekedheti és tsele-
keszi, úgy feljül vagyon minden Gyaláztatáson, és a'
sárepéft, vagy a' maga képzelődése után járót, avagy
bolondot, csak anynyiba hajtya, mind a' mósárban
rekegő békalármát. — A' másik Rendelés, melly által
kiványja Jósef az ő Népet meg világosítani.

Az Isteni tiszteletbe behozott anyai Nyelvé.

A' vallás tanít meg minket arra, hogy mit tsele-
kedjünk és mit ne tselekedjünk, hogy mind ebben a'
Világban, mind a' következendőben azt a' boldogsá-
got meg nyerhesük, a' mellyet akar nekünk a' jóságos
Teremtő adni. Hogy ezen boldoságra alkalmatosok le-
hesünk, tudnunk kell, hogy mit kell hinnünk és tse-
lekednünk, és a' mindenek felett jó Istennek tiszteleté-
benn

benn érezni kell szíveinkbenn azt az örömet és vigaszt, melly szerént mi ezen véghetetlen Valóságot fűi bizodalommal imádjuk. Ugy de miképpen értheti meg a' Keresztyén az ő hitének fundamentomos ágazatát — mit érezhet az ő szíve, ha azt a' nyelvet nem érti, a' mellyenn tiszteltetik a' Teremtő?

A' Romai Anyaszentegyháznak isteni tiszteletében fok pompa vagyon, mellynek erősz hatarofsága vagyon, arra, hogy az emberi érzékenységekbe bé folyon. Meny-uyivel feljebb emeli már a' szívet az isteni tisztelet mi-
dön a' Nép az ő anyai nevénn énekel és imádkozik, és a' maga' éneklését és imádkozását érti! — A' Nemet misére való fok ezer könyveknek nagy kelése ranübi-
zonysága annak, hogy Jósefnek Jobbágyai az ő Urók' Jótéteményeinek nagyságát meg esméri, és örömmel ki-
vánják bé tölteni az ő akaratját.

Minden bizonynyal egygybenn 's másbann még több utakat is fog a' Tsászár kigondolni, hogy az ő Népének nagyobb nagyobb meg világositatásában való tzeljárt elérhesse. De ezt lassan lassan fogja ő tselekedni, a' mint t. i. naponként alkalmasabbak lesznek arra Job-
bágyai hogy szemeikkel nagyobb világofságot szenved-
hessenek; és fokszor az okofság parantsolja, hogy va-
lamelley dologgal nem kell hirtelenkedni, különben at-
tól lehetne félni, hogy a' vég ehibázódik. Az a' gyü-
mölt, a' mellyet lassanként éreimég a' természeti nap-
nak melege, kedvesebb és jobb izú, mint a' melly az
üvegkertekbenn erőltetett hévség által főzetterik meg.
Vagynak olyan dolgok a' mellyek tellyefséggel nem
veszik fel a' parantsolator, p. o. hogy az ember józanab-
bann gondolkodjék, mint sem a' vak vélekedések és ne-
veltetés engedik, az ujjitásokra ne boszszankodjék s. a.
t. és fokszor ha csak a' külsökben tetetődnek is a' val-